

Vrste neknjižne građe i njihova važnost za korisnike narodnih knjižnica

Talan, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:701164>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Informatologije

Ana Talan

**Vrste neknjižne građe i njihova važnost za korisnike narodnih
knjižnica**

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Marija Erl Šafar

Osijek, 2023.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Preddiplomski studij Informatologije

Ana Talan

**Vrste neknjižne građe i njihova važnost za korisnike narodnih
knjižnica**

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, knjižničarstvo

Mentor: doc.dr.sc. Marija Erl Šafar

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 15.3.2023.

Ana Tolan, 0122235635

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Narodne knjižnice.....	2
2.1. Korisnici narodnih knjižnica	3
3. Neknjižne zbirke u narodnim knjižnicama.....	5
3.1. Povijest neknjižnih zbirki u narodnim knjižnicama.....	5
4. Vrste neknjižne građe i njena upotreba	8
4.1 Audiovizualna i multimedijaska građa	9
4.2. Elektronička građa	11
4.3. Ostala neknjižna građa.....	12
5. Zaključak	14
6. Literatura	15

Sažetak

Sve veća količina informacija koja se u prošlosti objavljivala isključivo putem tradicionalnih tiskanih medija danas dolazi u različitim elektroničkim, audiovizualnim, multimedijalnim i sličnim oblicima. Raznolikost današnjih medija potrebno je osigurati unutar knjižničnih usluga zbog količine informacija koju oni pružaju te koje je potrebno sačuvati, pohraniti i obraditi za buduću upotrebu. Opseg cjelokupnog fonda knjižnica uz ostale čimbenike kao što su pojedine aktivnosti knjižnice te njene specifične zadaće, ovisi i o potrebama korisnika. Iz tog razloga zbirke narodnih knjižnica osim građe u već spomenutim formatima u svoje neknjižne zbirke uključuju filmske i glazbene zbirke, zbirke knjiga na CD-ima namijenjene za slijepu i slabovidne osobe, didaktičke odnosno edukativne igračke i društvene igre predodređene za psihološki i emocionalni razvoj djece te ostalu neknjižnu građu koja dolazi u različitim oblicima. Tako tema ovog završnog rada obuhvaća i predstavlja ulogu neknjižne građe u narodnim knjižnicama te njezin značaj za korisnike tih knjižnica. Cilj ovog završnog rada je opisati i prikazati različite aspekte djelovanja narodnih knjižnica koji obuhvaćaju korištenje neknjižne građe od strane korisnika. Rad opisuje i sve veću raznolikost neknjižne građe što knjižnice dovodi u hibridnu situaciju gdje se one nalaze na prijelazu između tradicionalnih knjižnica čiji fond obuhvaća primarno tiskanu građu u digitalne knjižnice čiji se fond sastoji od isključivo elektroničke građe.

Ključne riječi: neknjižna građa, zbirke neknjižne građe, narodne knjižnice, korisnici

1. Uvod

Najvažnija zadaća narodnih knjižnica temelji se na osiguravanju pristupa informacijama, znanju, cjeloživotnom učenju i pisanim djelima svim svojim trenutnim korisnicima i onima koji će to tek postati. Narodne knjižnice stoga posjeduju knjižnični fond koji je promjenjiv s obzirom na pojedine potrebe same knjižnice, ali i na potrebe korisnika.¹ Zbog potreba korisnika i ubrzanog razvoja tehnologije, knjižnice unutar svojih fondova uz tradicionalnu tiskanu građu uključuju i građu u raznolikim medijskim formatima. Takva građa danas dolazi u sve mnogobrojnijim audiovizualnim, multimedijским i elektroničkim oblicima. Iako navedeni oblici današnjim korisnicima predstavljaju primarne izvore informacija, knjižnice još uvijek posjeduju ostalu neknjižnu građu kao što su fotoalbumi, arhitektonski nacrti, fotografije, razglednice i slično. Međutim takve oblike neknjižne građe kao i ostale koji se odnose na posebne skupine korisnika, knjižnice pokušavaju približiti svojim korisnicima formatirajući ih u razne audiovizualne, multimedijske i elektroničke oblike.²

Ovaj završni rad će tako predstaviti ulogu i značaj neknjižne građe narodnih knjižnica za njene korisnike. Radom će se posebno opisati pojedine zadaće i funkcije koje obavljaju narodne knjižnice te utemeljiti koje usluge svaka narodna knjižnica mora pružati svojim korisnicima. Nadalje, radom će se prikazati raznolikosti medija koji se nalaze u fondovima narodnih knjižnica te samim time ukratko predstaviti problematika hibridnih knjižnica. Zatim ovim će se radom prikazati povijest neknjižne građe u narodnim knjižnicama od otkrića fonografa i gramofona sve do postupnog nastanka audiovizualnih i elektroničkih medija. Ovaj završni rad će se osvrnuti i na različite tehnologije i programe koje knjižnice koriste kako bi se približile svojim korisnicima što uključuje korištenje audiovizualne, multimedijske, elektroničke te ostalih oblika neknjižne građe.

¹ Nebesny, T. i Švob, M. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.htm (2023-09-02)

² Cej, V., Grašić-Kvesić, T. i Silić, T. (2013.) Audiovizualna, multimedijalna i elektronička građa : istraživanje učestalosti korištenja. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 56, 4, 145-168.

2. Narodne knjižnice

Knjižnica je uređena zbirka koja objedinjuje tiskanu, ali i grafičku, vizualnu, zvučnu i elektroničku građu. Time osim knjiga i ostale tiskane građe knjižnica okuplja filmove, glazbu, fotografije, mikrooblike, računalne programe i drugo. Naravno pojam knjižnica odnosi se i na sam naziv zgrade ili općenito prostora u kojem se nalaze i čuvaju knjižnične zbirke. Spomenutu građu koju knjižnica posjeduje ona sustavno odabire, skuplja, obrađuje, pohranjuje, štiti te priprema i daje na daljnje korištenje odnosno čitanje, upotrebu ili istraživanje svojim korisnicima. Razumljivo, sve navedene poslovne u knjižnici obavljaju knjižničari.³

Nadalje knjižnice se prema samom sadržaju svojih zbirki dijele na opće i specijalne pri čemu opće uključuju nacionalne, sveučilišne i gradske knjižnice, a specijalne medicinske, znanstvene, glazbene, tehničke i slično. Uz navedenu podjelu postoji i njihova podjela prema namjeni korištenja gdje se knjižnice dijele na privatne i javne knjižnice. Kod javnih knjižnica tako dolazi do daljnje podjele na školske, znanstvene, nacionalne, narodne, sveučilišne i tako dalje. Ovaj rad bavi se narodnim knjižnicama i njihovom neknjižnom građom.⁴

Narodne knjižnice su javne ustanove čije su zbirke i usluge namijenjene cjelokupnom stanovništvu. Njihova je zadaća promicati pismenost i čitanje kod djece i mladih, pružati informacije bitne za današnji svakodnevni život, podupiranje školovanja te omogućiti cjeloživotno učenje i daljnje usavršavanje. Kroz organiziranu mrežu središnjih knjižnica i ogranaka pokretnih knjižnica one djeluju kao informacijska i kulturna središta.⁵

Samim Standardom za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj narodne knjižnice opisane su kao gradska ili općinska te kulturna i informacijska središta namijenjena stanovnicima područja na kojima se nalaze. Također, standardom je spomenuto kako određene narodne knjižnice mogu vršiti i funkciju županijske matične knjižnice. Standardom je tako određeno da narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj svim svojim članovima moraju osigurati pristup informacijama, znanju, cjeloživotnom učenju te pisanim djelima. Uz to narodne knjižnice pružaju mnoge knjižnične usluge te naravno

³ Knjižnica. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32130> (2023-09-15)

⁴ Isto

⁵ Isto

osiguravaju razne oblike građe ne samo u fizičkom već i u virtualnom obliku kako bi zadovoljile obrazovne, kulturne i informacijske potrebe razvoja korisnika, ali i zajednice u kojoj se nalazi pojedina knjižnica. Dakako, narodne knjižnice imaju i važnu ulogu kod poticanja čitanja, razvoja i izgradnje društva te omogućavanja pristupa širokom spektru mišljenja, znanja i ideja.⁶

Definicija i zadaća narodnih knjižnica nadalje je određena i proširena međunarodnim dokumentima točnije IFLA-inim smjernicama za razvoj narodnih knjižnica i UNESCO-im Manifestom za narodne knjižnice. Navedeni dokumenti narodnu knjižnicu opisuju kao ustanovu kojoj je zadaća osigurati pristup raznolikim oblicima znanja, informacijama pa čak i umjetničkim djelima putem usluga koje su jednako dostupne svim građanima. Tako se isključuju bilo kakve rasne, vjerske, spolne, ekonomske, jezične ili ostale diskriminacije.⁷

Nadalje prema Standardu za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj opseg knjižničnih usluga prvenstveno ovisi o veličini same knjižnice i zajednice unutar koje se ona nalazi. Minimalne knjižnične usluge koje svaka narodna knjižnica mora pružati svojim korisnicima odnose se na dostupnost korištenja građe, informacijsko-referalne usluge, posudbu knjižnične građe, pristup internetu, pristup javnom knjižničnom katalogu na internetu, korištenje računala, pristup bazama podataka, obrazovanje korisnika u korištenju knjižničnih usluga, međuknjižničnu posudbu, programe medijske i informacijske pismenosti, programe poticanja čitanja, pružanje obavijesti o radu knjižnice i edukacijske te kulturno-animacijske programe.⁸

2.1. Korisnici narodnih knjižnica

Korisnici knjižnica osnovni su dio postojanja, djelovanja i poslovanja narodnih knjižnica. Oni se općenito dijele u dvije skupine, na stvarne odnosno trenutne korisnike knjižničnih usluga i na one koji to još nisu, ali mogu postati. Tako se bitan dio knjižničnih djelatnosti odnosi na upoznavanje javnosti s knjižničnim uslugama i programima zbog privlačenja budućih korisnika u knjižnicu. Narodne

⁶ Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. (2021.) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (2023-09-02)

⁷ Nav. dj. čl. 17.

⁸ Nav. dj. čl. 21.

knjižnice svojim korisnicima osim usluge pristupa informacijama pružaju i prostor za interakciju unutar zajednice u kojoj djeluju te raznolike aktivnosti.⁹

Kao što je spomenuto knjižnice moraju identificirati ciljane skupine korisnika koji još nisu učlanjeni u knjižnicu, a koje moraju uključivati sve dobne skupine, pojedince i skupine s posebnim potrebama te specifične ustanove koje se nalaze unutar područja djelovanja knjižnica. Identificiranje mogućih skupina korisnika pridonosi i razradi novih programa i usluga za te skupine. Knjižnične bi usluge u narodnim knjižnicama također trebale biti pomno osmišljene za pripadnike raznih jezičnih manjina, pacijente u bolnicama, osobe s oblicima tjelesnih oštećenja pa čak i za zatvorenike.¹⁰

Važnu ulogu unutar djelatnosti knjižnica ima i sveprisutan razvoj informacijske i komunikacijske tehnologije koja mijenja knjižnično poslovanje, ali i načine pružanja usluga korisnicima nastalih na temelju njihovih informacijskih potreba. Iz samog razvoja informacijske i komunikacijske tehnologije proizlazi i potreba za razvijanjem i podučavanjem informacijske pismenosti.¹¹ Definicija informacijske pismenosti i informacijski pismene osobe koja je najcitiranija u knjižničarskoj zajednici predstavlja informacijski pismenu osobu kao osobu koja je sposobna prepoznati kada je informacija potrebna te zna pronaći, evaluirati i efektivno koristiti potrebnu informaciju. Nadalje informacijski pismena osoba definira se kao ona koja je naučila kako učiti jer zna kako je samo znanje organizirano te kako pronaći informacije u njemu i koristiti ih na razumljiv način. Takve osobe spremne su na cjeloživotno učenje upravo iz razloga jer uvijek mogu pronaći potrebnu informaciju.¹² Danas je stoga neophodno pružanje usluga obrazovanja korisnika u području informacijskih i komunikacijskih tehnologija.¹³

⁹ Vrana, R. i Kovačević, J. (2013.) Percepcija korisnika o knjižnici i knjižničnim programima i uslugama kao temelj poslovne strategije knjižnice. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 56, 3, 23-46.

¹⁰ IFLA Public Library Service Guidelines, 2001. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/988/2/ifla-publication-series-147.pdf> (2023-09-15)

¹¹ Isto

¹² Evaluating Information: Information Literacy, <https://libguides.ala.org/InformationEvaluation/Infolit> (2023-09-15)

¹³ Nav. dj. čl. 8.

3. Neknjižne zbirke u narodnim knjižnicama

Poznato je da drugi i treći Ranganathanov zakon bibliotekarstva nalažu da svaki čitatelj ima svoju knjigu i da svaka knjiga ima svog čitatelja. Iz navedenog proizlazi da svaki korisnik ima svoj materijal i da svaki materijal ima svog korisnika pošto se u knjižnicama ne nalaze samo knjige.¹⁴ Svaka knjižnica kao i narodna posjeduje građu odnosno knjižnični fond koji je promjenjiv s obzirom na potrebe za nabavom pojedine knjižnice, izlučivanje i otpis građe iz fonda, potrebe korisnika i slično. Uključivanjem različitih oblika medija u fondove knjižnica uz tradicionalnu tiskanu građu, fond se učestalo nadopunjuje, obogaćuje i povećava.¹⁵

Zbog sve većeg obujma i raznolikosti medija koji se nalaze u fondovima knjižnica pojedini izvori osvrću se na narodne knjižnice kao hibridne knjižnice koje se nalaze u prijelaznoj fazi iz tradicionalnih knjižnica čiji je fond primarno baziran na tiskanoj građi u potpuno digitalne knjižnice u kojima više nećemo nalaziti tiskanu građu. Takozvane hibridne knjižnice danas uz knjige i ostalu tiskanu građu u svom fondu posjeduju različite zbirke dokumenata koje uključuju fotografije, zemljovide, grafičku, zvučnu, notnu, holografsku, stereografsku, audiovizualnu i elektroničku građu, ali i izvorno digitalne te digitalizirane dokumente koji dolaze u raznovrsnim formatima.¹⁶

3.1. Povijest neknjižnih zbirki u narodnim knjižnicama

Smatra se da je razvoj zbirki neknjižne građe započeo krajem 19. stoljeća s razvojem muzikologije i sve većim zanimanjem društva za glazbenu umjetnost. Tada unutar samih narodnih knjižnica kreće razvoj određenih tematskih područja te knjižnice počinju sa skupljanjem tiskanih muzikalija. Ovakav trend je prvenstveno zaživio u Sjedinjenim Američkim Državama, a kasnije se zbirke tiskanih muzikalija šire i po narodnim knjižnicama u Europi.¹⁷

¹⁴ Leiter, R. (2003.) Reflections on Ranganathan's Five Laws of Library Science. *Law Library Journal*. 95, 3, 414.

¹⁵ Šušnjar, A. i Rogač-Vuković, S. (2020.) Audiovizualna građa u narodnim knjižnicama : izgradnja i razvoj glazbenih i audiovizualnih odjela i zbirki u Knjižnicama grada Zagreba. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 63, 1-2, 595-613.

¹⁶ Nav. dj. čl. 1.

¹⁷ Isto, str. 148.

Daljnem razvoju novih zbirki dokumenata u knjižnicama najviše doprinose izumi novih medija odnosno nosača zvučnih i vizualnih poruka, obavijesti, vijesti i slično.¹⁸ Do promjena s izumom novih medija prvo dolazi 1877. godine otkrićem fonografa to jest prvog uređaja za snimanje i reprodukciju zvuka,¹⁹ a potom i otkrićem gramofona, uređaja za reprodukciju zvuka putem gramofonskih ploča.²⁰ S razvojem takvih medija razvija se i svijest o njihovoj zaštiti i prikupljanju. Tako je 1899. godine osnovana prva ustanova koja se bavila prikupljanjem zvučnih snimki, bečki Phonogramm-Archiv. Godine 1913. otvara se i prva diskoteka u SAD-u, a tridesetih godina prošlog stoljeća diskoteke dolaze u Njemačku te i u Englesku. Sama diskoteka je naziv koji se koristio do dvadesetog stoljeća za zbirke nosača zvukova i slike odnosno tada gramofonskih ploča, video vrpce, zvučnih kazeta i sličnog.²¹

Međutim trend otvaranja fonoteka i diskoteka u europskim narodnim knjižnicama uvelike započinju tek nakon Drugog svjetskog rata, a u Hrvatskoj se one osnivaju 1960-ih godina. Prva diskoteka u Hrvatskoj tako je osnovana 1963. godine u Gradskoj knjižnici u Zagrebu. Nakon otvaranja hrvatskih diskoteka, težnja za otvaranjem zbirki novih medija javlja se tek nakon Domovinskog rata i objave Standarda za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Tim Standardom po prvi je puta propisano odvajanje nekonvencionalne građe od knjižne građe i osnivanje audiovizualnih odjela s fondom koji je razmjeren broju stanovnika područja na kojem pojedina narodna knjižnica djeluje. Tako dolazi do osnivanja audiovizualnih zbirki unutar narodnih knjižnica. Prva takva zbirka nastala je 1991. godine u knjižnici Ivane Brlić Mažuranić u Zagrebu.²²

Važno je napomenuti da IFLA (engl. International Federation of Library Associations and Institutions) već sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća naglašava važnost vizualnih, zvučnih te kasnije multimedijских izvora. Tako IFLA 1999. godine utemeljuje Sekciju za audiovizualnu i multimedijску građu. Kroz navedenu sekciju IFLA prati učestale tehnološke promjene i načine postupanja s novim oblicima građe u knjižnicama koji iz njih proizlaze. UNESCO (engl. The United

¹⁸ Isto

¹⁹ Fonograf. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20066> (2023-09-02)

²⁰ Gramofon. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=23077>

²¹ Nav. dj. čl. 1.

²² Isto. str. 149-150.

Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) također upozorava javnost i knjižničarsku zajednicu na promjene vezane uz audiovizualne dokumente u Manifestu za narodne knjižnice objavljenom 1972. godine.²³

²³ Nav. dj. čl. 22.

4. Vrste neknjižne građe i njena upotreba

Knjižnice su kroz svoju povijest koristile različite tehnologije i programe kako bi se približile svojim korisnicima. Tako su 1940-ih mnoge knjižnice primjenjivale filmove u obrazovne svrhe dok su ostali tadašnji audio-vizualni materijali poput obrazovnih snimki i umjetničkih reprodukcija postali standardnim dijelovima njihovih zbirki. Nadalje od 1950-ih tehnološke promjene krenule su se događati ubrzanim tempom te su mnogi izumi zabavnih tehnologija poput videokaseta, audiokaseta, DVD-ova, CD-ROM-ova i ostalog također uključeni u knjižnične zbirke i dani na korištenje korisnicima.²⁴ Daljnjim razvojem informacijske i komunikacijske tehnologije koja čini tehnološku osnovu za strategijsko skupljanje, pohranu, obradu, distribuciju i dijeljenje informacija,²⁵ knjižnice su ponudile i uslugu besplatnog javnog pristupa internetu već od sredine 1990-ih. Zanimljivo je kako je internetska povezanost javnih knjižnica 1994. godine iznosila 20,9% dok je ta brojka 2009. godine porasla na 99,1%. Usluga besplatnog pristupa internetu u knjižnicama tako je postala izrazito bitna zbog osiguravanja pristupa novim medijima u svrhu davanja pouzdanih informacija korisnicima.²⁶

Današnja sve veća količina informacija proizašla razvojem tehnologije proizvodi se u različitim elektroničkim, audiovizualnim i multimedijским formatima, a IFLA-ne Smjernice za audiovizualnu i multimedijšku građu u knjižnicama i drugim institucijama nalažu da se takvi oblici građe moraju nalaziti u slobodnom i otvorenom pristupu kao i tiskana građa. Prema tome knjižničari i ostali pružatelji informacija moraju voditi računa o osiguravanju informacija u onim formatima koji odgovaraju potrebama njihovih korisnika. Potrebe korisnika ponajprije ovise o njihovoj dobi, ekonomskim čimbenicima, zdravstvenim poteškoćama i sličnom. U nastavku ovog rada nalaze se opisi određenih vrsta neknjižne građe te njihove važnosti za korisnike.²⁷

²⁴ Preer, Jean L. (2006.) Louder please : Using historical research to foster professional identity in LIS students. *Libraries & the Cultural Record*. 41, 4, 487-496.

²⁵ Informacijska i komunikacijska tehnologija. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27406> (2023-09-15)

²⁶ Nav. dj. čl. 19.

²⁷ Royan, B. [et al]. (2005.) Smjernice za audiovizualnu i multimedijšku građu u knjižnicama i drugim ustanovama. <https://archive.ifla.org/VII/s35/pubs/avm-guidelines04-hr.pdf> (2023-09-03)

4.1 Audiovizualna i multimedijaska građa

Audiovizualna građa odnosi se na zapise slika i/ili zvuka koji se koriste putem uređaja za njihovu reprodukciju. Kao što je već navedeno ubrzan razvoj tehnologije doveo je do učestalog mijenjanja formata medija što se ponajviše odrazilo na nosače audio i vizualnih zapisa.²⁸ Multimedijaska se građa odnosi na građu koja sadrži dva ili više audiovizualna izričaja kao što su na primjer slika i zvuk ili animirana grafika i tekst te se iz tog razloga u ovom radu ove dvije vrste građe obrađuju zajedno.²⁹

Mediji audiovizualne i multimedijске građe tijekom vremena su se mijenjali iz analognih (audiokasete i videokasete) u digitalne (CD, DVD, Blu-ray Disc) te naposljetku u računalno čitljive oblike (DVD-ROM, CD-ROM, MP3, MP4, Sony PlayStation računalne igre i slično). Takve medije knjižnice nabavljaju i danas te ih stručno obrađuju i nude usluge njihova korištenja i posudbe. Za samu reprodukciju građe na ovakvim medijima koristi se razna audiovizualna oprema. Takva oprema nekad je uključivala gramofon i fonograf, a danas još uvijek uključuje CD i DVD-playere, uređaje za reprodukciju Blu-Ray Discova, računalnu opremu (kao što su računala i tableti) te opremu za igranje računalnih igara (na primjer Nintendo Switch, Nintendo Wii, Microsoft X-Box One, Microsoft X-Box One, Sony Playstation, Sony PlayStation VR i slično.) Pod utjecajem takvih tehnologija razvijaju se i nove knjižnične usluge i zbirke. Djelatnici audiovizualnih odjela i zbirki stoga moraju biti informirani o novim oblicima tehnologija te dovoljno stručni za njihovu upotrebu.³⁰

Tako na primjer narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak ima multimedijalni odjel opremljen računalima i ostalim audio-vizualnim uređajima koji je namijenjen korisnicima Dječjeg odjela. Djeci je tako na multimedijalnom odjelu omogućeno sudjelovanje u raznim računalnim, mBot i micro:bit radionicama, pomoć pri izradi školskih projekata, korištenje računala za izradu školskih projekata i projekcije filmova za djecu.³¹

Nadalje, pojedine hrvatske narodne knjižnice izgradile su i velike filmske zbirke. Knjižnična filmska zbirka tako predstavlja dio audiovizualne građe te može biti sastavljena u potpunosti ili

²⁸ Nav. dj. čl. 22.

²⁹ Nav.dj. čl. 20.

³⁰ Nav. dj. čl. 22.

³¹ Multimedija. <https://www.nkc-sisak.hr/multimedija/> (2023-09-02)

pretežno od popularnih filmova koji su lako dostupni knjižničarima i vrlo popularni među korisnicima.³²

Knjižnična građa treba uključivati i posebne medijske formate za osobe s invaliditetom. Takvi materijali uključuju audio knjige, audio novine, audio periodiku, knjige jednostavne za čitanje, knjige na Brailleovom pismu, video/DVD knjige s titlovima i/ili znakovnim jezikom, e-knjige, taktilne slikovnice i slično, a pojedini od navedenih formata opisani su u nastavku teksta.³³

Knjižnice posjeduju i glazbenu građu koju danas pretežito posuđuju putem CD-a ili daju na korištenje unutar knjižnice na za to potrebnim uređajima. Tako je zbog velike zainteresiranosti korisnika za glazbenu građu u Knjižnici grada Zagreba 2010.-ih godina nastala usluga „Preslušavanja glazbenih zbirki“. Uslugom je omogućeno preslušavanje zvučnih zapisa unutar prostora Knjižnica grada Zagreba te preslušavanje dijelova zvučnih zapisa putem interneta. Na taj je način korisnicima omogućen uvid u glazbeni fond bez potrebe za fizičkim dolaskom u knjižnicu te je olakšana posudba željenih glazbenih zapisa. „Preslušavanje glazbenih zbirki“ posebno je važno za korisničke skupine slijepih i slabovidnih osoba zbog olakšane pretrage glazbenih izvedbi. Ovakav način digitalizacije zvučnih zapisa može ostaviti pozitivan učinak na popularizaciju glazbe, ali i na zainteresiranost korisnika za posjećivanje knjižnice i posuđivanje cjelovitih zapisa.³⁴

Nadalje, uključivanjem knjiga jednostavnih za čitanje u svoj fond narodne knjižnice olakšavaju dostupnost informacija raznolikim skupinama korisnika koje uključuju osobe s teškoćama pri čitanju (disleksije), osobe s teškoćama pri pisanju (disgrafije), osobe s teškoćama u matematici (diskalkulije), osobe s intelektualnim poteškoćama, osobe s problemima vida i sluha, osobe s poteškoćama u razvoju, osobe kojima hrvatski jezik nije materinji i imigrante, osobe s demencijom, osobe starije životne dobi, djecu i slične skupine. IFLA knjige jednostavne za čitanje definira kao knjige koje uključuju tekst vizualno jednostavniji za čitanje od uobičajenog teksta, ali i jednostavniji za poimanje. Tako sama svrha knjiga jednostavnih za čitanje predstavljanje teksta koji je jasan i jednostavan za razumijevanje te prikladan za različite dobne skupine korisnika. Građa lagana za

³² Duić, M. (2016.) Dostupnost i raznovrsnost kanonskih igranih filmova u narodnim knjižnicama najvećih Hrvatskih gradova. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 59, 3-4, 183-201.

³³ Irvall, B. i Skat Nielsen, G. (2005.) Access to libraries for persons with disabilities : checklist. <https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-89e.pdf> (2023-09-15)

³⁴ Giunio, K., Cej, V. i Silić, T. (2011.) Nova usluga : preslušavanje glazbenih zbirki Knjižnica grada Zagreba. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 4, 153-264.

čitanje mora uključivati što manje apstraktnih pojmova, kronološki slijed događaja, jednostavne opise i ne preveliki broj likova, a slike unutar nje ne smiju biti apstraktne. Takva građa može biti prikazana i u multimedijском obliku. Tako su na primjer mrežne stranice knjižnica na internetu izrazito bitne u ovom pogledu jer njihov dizajn zbog navedenih skupina korisnika mora biti jasan i jednostavan kao i sama navigacija stranicama. Samim time i sadržaj mrežnih stranica knjižnica mora biti dostupan za korisnike s različitim sposobnostima čitanja. Jedno od rješenja koje potpomaže korisnicima koji se služe građom jednostavnom za čitanje je na primjer posebna mrežna stranica jednostavna za čitanje povezana na naslovnu stranicu knjižnice.³⁵

Posljednje, opisat će se usluga koja ponajviše služi slijepim i slabovidnim korisnicima ili korisnicima s poteškoćama u čitanju, a to su zbirke zvučnih knjiga na CD-ima. Takve knjige čitaju se slušanjem, te do njihove pojave prvo dolazi na gramofonskim pločama, potom na magnetofonskim vrpcama, a danas se one nalaze na CD-ima i u elektroničkim oblicima. Jedna od narodnih knjižnica koja pruža usluge slijepima i slabovidnima je Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica. Knjižnica tako organizira podučavanje osoblja za rad sa spomenutom vrstom korisnika i poučavanja tih korisnika o korištenju usluga namijenjenih za njih kako bi im se olakšale svakodnevne aktivnosti, ali i obrazovanje, zapošljavanje te napredovanje u poslu. Uz to održava obrazovne animacijske programe te nabavlja posebnu građu odnosno zvučne knjige te knjige na uvećanom tisku i na brajici.³⁶

4.2. Elektronička građa

Nadalje, elektronička građa je građa u digitalnom obliku te posljednjih četrdeset godina ona čini sve veći dio knjižničnih fondova. Elektronička građa namijenjena je za uporabu putem računala i njegovih ostalih vanjskih uređaja (na primjer čitač CD-ROM-a) te dodatne opreme za multimedije.³⁷

Takav oblik građe omogućuje ponudu kvalitetnijih knjižničnih usluga kao što su pristup jednom informacijskom izvoru od strane više korisnika bez obzira na to gdje se oni nalaze, brza i

³⁵ Nomura, M., Skat Nielsen, G. i Tronbracke, B. (2010.) Guidelines for easy-to-read materials. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/120.pdf> (2023-09-15)

³⁶ Tupek, A. (2010.) Digitalizacija građe za slijepo i slabovidne osobe : potrebe i mogućnosti. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 53, 2, 105-116.

³⁷ Klarin, S. (2007.) Definicije i nazivlje elektroničke građe : s pregledom nazivlja u Vjesniku bibliotekara Hrvatske. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 50, 4, 26-46.

jednostavna pretraga elektroničkih izvora, zbirke dostupne u elektroničkom obliku koje mogu sadržavati razne oblike medija te su prikupljanje, pohrana i organiziranje informacija u digitalnom obliku znatno olakšani.³⁸

Elektronička građa unutar knjižnica tako može uključivati elektroničke knjige koje dolaze i korištene su u raznim formatima (na primjer Adobe PDF, elektronički čitači, Microsoft Reader, Kindle, EPUB i slično), elektroničke časopise čije su znanstvene i stručne internetske inačice posebno važan dio svakog knjižničkog fonda, baze podataka s opisima sadržaja članaka, elektroničke baze podataka s potpunim tekstovima, referentne baze podataka koje uključuju elektroničke rječnike, almanahe i enciklopedije, statističke baze podataka, zbirke fotografija, multimedijske zbirke, elektroničke patente za slobodnu upotrebu izdane od strane vlade na određeno vrijeme, elektroničke standarde izdane od strane određenih autoriteta i ostalo.³⁹

4.3. Ostala neknjižna građa

Ostala raznolika neknjižna građa unutar knjižnica može uključivati grafičku građu to jest zbirke foto-albuma, arhitektonskih nacrti, fotografija, razglednica, povelja diploma i sličnog. Potom knjižnice mogu izraditi i zbirke kartografske građe koje uključuju nacрте i planove, zbirke notnih zapisa, zbirke rukopisa ili na primjer zbirke sitnog tiska. Međutim svi navedeni oblici knjižničnih zbirki mogu biti i digitalizirani te tako stavljeni u elektronički oblik čime mogu tvoriti dio elektroničke građe. Takva je praksa na primjer vidljiva u digitalnoj zbirci Knjižnica grada Zagreba.⁴⁰

Sukladno standardu za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj knjižnični fond ovisno o potrebama korisnika mora sadržavati didaktičke igračke i društvene igre.⁴¹ Razlog tome je taj da za razliku od uobičajenih igračaka koje djeci u igri služe kao reprezentacija umanjenih predmeta iz stvarnosti (na primjer autići, lutke, životinje i slično), didaktičke odnosno edukativne igračke služe za mentalni razvoj djece to jest poticanje učenja kroz igru te za njihov emocionalni razvoj. Društvene

³⁸ Kenchakkanavar, A. (2014.) Types of E-resources and its utilities in library. International Journal of Information Sources and Services. 1, 2, 97-104.

³⁹ Isto

⁴⁰ Digitalne zbirke. <https://digitalnezbirke.kgz.hr/> (2023-09-03)

⁴¹ Nav. dj. čl. 21.

igre za djecu također služe kod savladavanja kontrole emocija i učenja o uvažavanju tuđih emocija. Uz to, ako u društvenim igrama sudjeluju i odrasli djeca uče moralne vrijednosti i norme društva u kojem odrastaju. Stoga ovim bitnim faktorima vezanima uz odrastanje djeteta knjižnica može znatno doprinijeti uključivanjem didaktičkih igračaka i društvenih igara unutar svog knjižničkog fonda.⁴²

⁴² Mamužić, J. (2022.) Igračke i didaktička sredstva za poticanje kreativnosti. Inovativni pristupi u podsticanju darovitosti kod dece od tri do šest godina: priručnik za vaspitno-obrazovane stručnjake i roditelje [zbornik uredili Danica Veselinov, Tomaž Bratina], Novi Sad: Udruženje vaspitača Vojvodine, str. 19-20.

5. Zaključak

U knjižnicama kao i u ostalim dijelovima društva dolazi do učestalih tehnoloških promjena koje zahtijevaju primjenu novih strategija u djelovanju knjižnica i osiguranje ciljeva koji su u skladu s njima. Stoga iako knjižnični fondovi narodnih knjižnica još uvijek primarno uključuju tradicionalnu tiskanu građu, polako dolazi do sve većeg preoblikovanja upravo tiskane građe, ali i tradicionalne neknjižne građe u audiovizualne, multimedijske i elektroničke formate kako bi knjižnični fond bio što dostupniji korisnicima. Različiti oblici neknjižne građe obrađeni ovim završnim radom predstavljaju nužne dijelove knjižničnih usluga u narodnim knjižnicama. Pošto se one, ali i ostale knjižnice bave ne samo tiskanom, već i audiovizualnom, multimedijском, elektroničkom i ostalim različitim oblicima neknjižne građe, knjižnice moraju biti svjesne hibridne situacije u kojoj se nalaze, pošto se njihova građa više ne nalazi primarno u tiskanom obliku, te unutar svojih zbirki uključiti oblike građe koji ovise o potrebama njihovih korisnika.

Tako na primjer u narodnim knjižnicama dolazi do razvoja svijesti o potrebama slijepih i slabovidnih osoba te uključivanja za njih prikladnih formata građe unutar fondova knjižnica. Osim korisnika s poteškoćama vida, uključivanjem raznolikih oblika medija kao što su na primjer audio knjige, knjige jednostavne za čitanje, video/DVD knjige s titlovima i/ili znakovnim jezikom ili e-knjige unutar svojih fondova, narodne knjižnice mogu znatno olakšati život ostalim skupinama korisnika s invaliditetom. Uz navedeno, promoviranjem različitih oblika građe koje posjeduju, narodne knjižnice mogu dodatno zainteresirati trenutne korisnike za usluge koje nude, ali i one koji će to tek postati. Knjižnične aktivnosti kojima je svrha izgradnja raznovrsnih zbirki neknjižne građe stoga su svakako jedan od temeljnih ciljeva narodnih knjižnica kojima korisnicima pružaju pristup kulturnoj baštini te raznolikim oblicima znanja i informacijama.

6. Literatura

1. Cej, V., Grašić-Kvesić, T. i Silić, T. (2013.) Audiovizualna, multimedijalna i elektronička građa : istraživanje učestalosti korištenja. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 56, 4, 145-168.
2. Digitalne zbirke. <https://digitalnezbirke.kgz.hr/> (2023-09-03)
3. Duić, M. (2016.) Dostupnost i raznovrsnost kanonskih igranih filmova u narodnim knjižnicama najvećih Hrvatskih gradova. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 59, 3-4, 183-201.
4. Evaluating Information: Information Literacy.
<https://libguides.ala.org/InformationEvaluation/Infolit> (2023-09-15)
5. Fonograf. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20066> (2023-09-02)
6. Giunio, K., Cej, V. i Silić, T. (2011.) Nova usluga : preslušavanje glazbenih zbirki Knjižnica grada Zagreba. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 4, 153-264.
7. Gramofon. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=23077> (2023-09-02)
8. IFLA Public Library Service Guidelines, 2001.
<https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/988/2/ifla-publication-series-147.pdf> (2023-09-15)
9. Informacijska i komunikacijska tehnologija. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27406> (2023-09-15)
10. Irvall, B. i Skat Nielsen, G. (2005.) Access to libraries for persons with disabilities : checklist.
<https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-89e.pdf> (2023-09-15)
11. Kenchakkanavar, A. (2014.) Types of E-resources and its utilities in library. International Journal of Information Sources and Services. 1, 2, 97-104.
12. Klarin, S. (2007.) Definicije i nazivlje elektroničke građe : s pregledom nazivlja u Vjesniku bibliotekara Hrvatske. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 50, 4, 26-46.

13. Knjižnica. // Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32130> (2023-09-15)
14. Leiter, R. (2003.) Reflections on Ranganathan's Five Laws of Library Science. Law Library Journal. 95, 3, 414.
15. Mamužić, J. (2022.) Igračke i didaktička sredstva za poticanje kreativnosti. Inovativni pristupi u podsticanju darovitosti kod dece od tri do šest godina: priručnik za vaspitno-obrazovane stručnjake i roditelje [zbornik uredili Danica Veselinov, Tomaž Bratina], Novi Sad: Udruženje vaspitača Vojvodine, str. 19-20.
16. Multimedija. <https://www.nkc-sisak.hr/multimedija/> (2023-09-02)
17. Nebesny, T. i Švob, M. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.htm (2023-09-02)
18. Nomura, M., Skat Nielsen, G. i Tronbracke, B. (2010.) Guidelines for easy-to-read materials. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/120.pdf> (2023-09-15)
19. Preer, Jean L. (2006.) Louder please : Using historical research to foster professional identity in LIS students. Libraries & the Cultural Record. 41, 4, 487-496.
20. Royan, B. [et al]. (2005.) Smjernice za audiovizualnu i multimedijску građu u knjižnicama i drugim ustanovama. <https://archive.ifla.org/VII/s35/pubs/avm-guidelines04-hr.pdf> (2023-09-03)
21. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. (2021.) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (2023-09-02)
22. Šušnjar, A. i Rogač-Vuković, S. (2020.) Audiovizualna građa u narodnim knjižnicama : izgradnja i razvoj glazbenih i audiovizualnih odjela i zbirki u Knjižnicama grada Zagreba. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 63, 1-2, 595-613.
23. Tupek, A. (2010.) Digitalizacija građe za slijepe i slabovidne osobe : potrebe i mogućnosti. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 53, 2, 105-116.
24. Vrana, R. i Kovačević, J. (2013.) Percepcija korisnika o knjižnici i knjižničnim programima i uslugama kao temelj poslovne strategije knjižnice. Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 56, 3, 23-46.